

Міністерство освіти і науки України
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

**Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського**

Серія: Педагогіка і психологія

№ 72 • 2022 р.

Вінниця

Ministry of Education and Science of Ukraine
Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University

SCIENTIFIC ISSUES

OF

Vinnytsia state M.Kotsyubynskyi pedagogical university

Section: Pedagogics and Psychology

№ 72 • 2022

Vinnytsia

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія
№ 72 • 2022 р.

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського від 8 грудня 2022 р. (протокол № 5)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Коломієць А. М. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, проректор з наукової роботи; доктор педагогічних наук, професор (головний редактор).

Шахов В. І. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доктор педагогічних наук, професор (відповідальний редактор).

Акімова О. В. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доктор педагогічних наук, професор (заступник відповідального редактора).

Галузяк В. М. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доктор педагогічних наук, професор (відповідальний секретар).

Лазаренко Н. І. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, ректор; доктор педагогічних наук, професор.

Гуревич Р. С. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, директор Навчально-наукового інституту педагогіки, психології і підготовки фахівців вищої кваліфікації; доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України.

Мазур Пьотр – Вища Державна Професійна Школа м. Хелм, доктор габілітований, професор (Польща).

Паламарчук О. М. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доктор психологічних наук, професор.

Гурал-Пулроле Йоланта – Старопольська школа вища в м. Кельце, доктор габілітований, професор надзвичайний (Польща).

Шурек-Борута Аліна – Університет Шльонський у Катовіце, доктор габілітований, професор (Польща).

Бохенська-Влостовська Катажина – Pedagogium – Вища школа соціальних наук у Варшаві, ректор (Польща).

Громов Є. В. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доктор педагогічних наук, доцент.

Коломієць Д. І. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, кандидат педагогічних наук, доцент.

Ляц О. П. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доктор психологічних наук, доцент.

Чухрій І. В. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доктор психологічних наук, доцент.

Літературний редактор: В.В. Богатько

Комп'ютерна верстка: Н.Р. Опушко

Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. – 2022. – Випуск 72. – 99 с.

У збірнику вміщені наукові статті з актуальних проблем сучасної педагогіки та психології, в яких розкриваються питання дидактики, теорії і методики виховання, професійної освіти, соціальної педагогіки, порівняльної педагогіки, історії педагогіки, педагогічної психології.

*Свідоцтво про реєстрацію КВ № 8412 видане Міністерством юстиції України 06.02.2004 р.
Збірник є науковим фаховим виданням категорії «Б» зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» (затверджено наказом МОН України № 1643 від 28.12.2019 р.)*

DOI 10.31652/2415-7872-2022-72-1-99

ББК 74.00+88.40+88.840

Н 34

ISSN 2415-7872

© Автори статей, 2022

ББК 74.00+88.40+88.840

H 34

SCIENTIFIC ISSUES

of Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University

Section: Pedagogics and Psychology

№ 72 • 2022

Recommended for publication by the decision of the Academic Council of
Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University
8 December 2022 (proceedings № 5)

EDITORIAL BOARD

Editor-in-chief: Prof. Dr. Alla M. Kolomiets, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Executive editor: Prof. Dr. Volodymyr I. Shakhov, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Prof. Dr. Olha V. Akimova, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Executive secretary: As. Prof. Dr. Vasyl M. Haluziak, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

As. Prof. Dr. Nataliia I. Lazarenko, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Prof. Dr. Roman S. Hurevytch, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Prof. Dr. Piotr Mazur, The State School of Higher Education in Chełm (Poland)

Prof. Dr. Olha M. Palamarchuk, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Prof. Dr. Gyrál-Pyhrola Jolanta, Old Polish University in Kielce (Poland)

Prof. Dr. Alina Szczurek-Bortuta, University of Silesia, (Poland)

Dr. Katarzyna Bocheńska-Włostowska, Pedagogium – Higher School of Social Sciences in Warsaw, (Poland)

As. Prof. Dr. Yevhen V. Hromov, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

As. Prof. Dr. Dmytro I. Kolomiets, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

As. Prof. Dr. Oksana P. Liashch, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

As. Prof. Dr. Inna V. Chukhrii, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Text editors: Valentyna V. Bohatko

Technical editor: Nadiya R. Opushko

**The Scientific Issues of Vinnytsia State M. Kotsyubynskyi Pedagogical University.
Section: Pedagogics and Psychology. – 2022. – Issue 72. – 99 p.**

The volume contains scientific articles on relevant issues of modern pedagogy and psychology, which reveal questions of didactics, theory and methodology of education, vocational training, social pedagogy, comparative pedagogy, history of education, educational psychology.

Certificate of registration KB № 8412 issued by the Ministry of Jurisdiction of Ukraine 06.02.2004.

Edition is included in the list of scientific professional publications of Ukraine by the Ministry of Education and Science of Ukraine # 1643 of 28.12.2019.

DOI 10.31652/2415-7872-2022-72-1-99

ББК 74.00+88.40+88.840

H 34

ISSN 2415-7872

ЗМІСТ

ДИДАКТИКА

- Ольга Акімова, Олег Слушний.** ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ ХХІ СТОЛІТТЯ7
- Яна Гапчук.** ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ Е-НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 13
- Валерій Маслов.** СПІЧРАЙТИНГ ТА РИТОРИКА ЯК НАУКА І НАВЧАЛЬНИЙ ПРЕДМЕТ 17

ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ

- Наталія Ратушняк.** РОЛЬ УЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ.....22

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

- Василь Галузяк.** МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ27
- Олександр Дамзін.** ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ОСОБИСТОСТІ ТА ПЕДАГОГА-ПРОФЕСІОНАЛА В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ І СЬОГОДЕННЯ..... 38
- Георгій Долінін.** ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА43
- Тетяна Ільніцька.** ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ КОЛЕДЖІВ У ПРОЦЕСІ ТЕОРЕТИЧНОЇ І ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ47
- Василь Каплінський.** АВТОРСЬКИЙ ПІДХІД ДО МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ОСВІТНЬО-ВИХОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗВО.....53
- Валентина Малик.** ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ У СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗВО.....59
- Олександр Рикачевський.** ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР 68

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

- Андрій Максютюв.** РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ74

ПОРІВНЯЛЬНА ПЕДАГОГІКА

- Олена Матієнко, Олег Яцишин.** ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА МОДУЛЬНОЮ СИСТЕМОЮ НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТАХ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА.....81
- Надія Опушко.** ДУАЛЬНА СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В НІМЕЧЧИНІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ..... 86

ПСИХОЛОГІЯ

- Володимир Шахов, Владислав Шахов.** СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА93

Література

1. Каплінський В. В. Застосування інноваційних педагогічних технологій при викладанні дисциплін педагогічного циклу (з власного досвіду роботи). *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер.: Педагогіка і психологія*. Вип. 41. Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД, 2014. С. 32–38.
2. Каплінський В. В. Лекція у вищому навчальному закладі: за і проти. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер.: Педагогіка і психологія*. Вип. 43. Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД, 2015. С. 50–59.
3. Каплінський В. В. Реалізація виховного потенціалу змісту педагогічних дисциплін. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер.: педагогіка і психологія*. Вип. 10. Вінниця, 2004. С. 131–135.
4. Сисоєва С. О., Соколова І. В. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження. К.: Вид. Дім «ЕКМО», 2010. 362 с.
5. Стратегія розвитку педагогічної освіти в Україні: концептуальні положення / за наук. ред. член-кор. НАПН України Л. Б. Лук'янової. Київ: ТОВ «ДКС-Центр», 2016. 43 с.

References

1. Kaplinskyi V. V. Zastosuvannia innovatsiinykh pedahohichnykh tekhnolohii pry vykladanni dystsyplin pedahohichnoho tsyклу (z vlasnoho dosvidu roboty) [Application of innovative pedagogical technologies in teaching disciplines of the pedagogical cycle (from personal experience)]. *Naukovi zapysky VDPU im. M. Kotsiubynskoho. Ser.: Pedahohika i psykhohohiia*. Vyp. 41. Vinnytsia: TOV Nilan LTD, 2014. P. 32–38.
2. Kaplinskyi V. V. Lektsiia u vyshchomu navchalnomu zakladi: za i proty [Lecture in a higher educational institution: pros and cons]. *Naukovi zapysky VDPU im. M. Kotsiubynskoho. Ser.: Pedahohika i psykhohohiia*. Vyp. 43. Vinnytsia: TOV Nilan LTD, 2015. P. 50–59.
3. Kaplinskyi V. V. Realizatsiia vykhovnoho potentsialu zmistu pedahohichnykh dystsyplin [Realization of the educational potential of the content of pedagogical disciplines]. *Naukovi zapysky VDPU im. M. Kotsiubynskoho. Ser.: pedahohika i psykhohohiia*. Vyp. 10. Vinnytsia, 2004. P. 131–135.
4. Sysoieva S. O., Sokolova I. V. Problemy neperervnoi profesiinoi osvity: tezaurus naukovoho doslidzhennia [Problems of continuous professional education: thesaurus of scientific research]. K.: Vyd. Dim «EKMO», 2010. 362 p.
5. Stratehiia rozvytku pedahohichnoi osvity v Ukraini: kontseptualni polozhennia [Strategy for the development of pedagogical education in Ukraine: conceptual provisions] / za nauk. red. chlen-kor. NAPN Ukrainy L. B. Lukianovoi. Kyiv: TOV «DKS-Tsentr», 2016. 43 p.

УДК 378.016:811.111

DOI 10.31652/2415-7872-2022-72-59-67

ВАЛЕНТИНА МАЛИК

orcid.org/0000-0002-3291-4347

valentyana51malyk@gmail.com

викладач кафедри української та іноземних мов
Вінницький національний аграрний університет
вул. Сонячна, 3, м. Вінниця

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ У СТУДЕНТІВ
АГРАРНИХ ЗВО

У статті доведено, що культура, як соціальний інститут, визначає цінності та норми поведінки людей у конкретній системі суспільних відносин, забезпечуючи їхнє регулювання і стабільність суспільства. Показано, що, незважаючи на всю різноманітність визначень досліджуваного поняття, науковці схильні вважати особистість суб'єктом культури, що зберігає, поширює і творить культурні цінності. Культура є багатограним поняттям, що дотичне до всіх сфер життєдіяльності людини. Під культурою прийнято розуміти соціально-прогресивну, творчу діяльність людства в усіх сферах буття та свідомості. Було охарактеризовано такі поняття як «комунікативна культура» і «культура», що знаходяться в стані постійної взаємодії. Формування культури комунікативної поведінки особистості як більш особливий процес включає навчання специфічним культурним вмінням. Передбачається, що сукупний соціокультурний досвід позначає вищу культуру особистості, певну ступінь зрілості і самостійності, що дозволяє людині тривалий час знаходитися в соціально-культурній взаємодії. Введення критерію комунікативної культури було пов'язано із з'ясуванням того факту, що саме щоденна комунікація має великий вплив на формування особистості. Зважаючи на зазначені аргументи, було доведено, що комунікативна культура є проявом загальної культури людини, а конкретніше – його професійної культури. Комунікативна культура майбутніх фахівців аграрних спеціальностей є необхідною умовою ефективного здійснення їх професійної діяльності. До елементів комунікативної культури студентів були віднесені: наявність установки на реалізацію власних здібностей в освітньо-виховному процесі; ступінь готовності до співпраці з колегами; ступінь готовності до співпраці з громадськістю; мовна культура. Доведено, що формування комунікативної культури майбутніх фахівців є одним із провідних завдань сучасної науки, яке варто досліджувати в контексті міжособистісної взаємодії, культури спілкування та поведінки особистості.

Ключові слова: культура, комунікативна культура, соціокультурний досвід, професійне спілкування, освітньо-виховний процес, саморозвиток, самовизначення.

VALENTYNA MALYK

teacher of the department of Ukrainian and foreign languages
 Vinnytsia National Agrarian University
 St. Sonyachna, 3, Vinnytsia

FORMATION OF COMMUNICATIVE CULTURE OF A FOREIGN LANGUAGE AMONG STUDENTS OF AGRICULTURAL UNIVERSITIES

The article proves that culture, as a social institution, determines the values and norms of people's behavior in a specific system of social relations, ensuring their regulation and the stability of society. It is shown in the article that, despite all the variety of definitions of the studied concept, scientists tend to consider the individual as a subject of culture that preserves, spreads and creates cultural values. Culture is a multifaceted concept that touches all spheres of human activity. It is customary to understand culture as the socially progressive, creative activity of mankind in all spheres of existence and consciousness. Such concepts as «communicative culture» and «culture», which are in a state of constant interaction, were characterized. The formation of a culture of communicative behavior of an individual as a more special process includes learning specific cultural skills. It is assumed that the total socio-cultural experience indicates a higher culture of the individual, a certain degree of maturity and independence, which allows a person to be in socio-cultural interaction for a long time. The introduction of the criterion of communicative culture was connected with the clarification of the fact that it is daily communication that has a great influence on the formation of personality. Taking into account the mentioned arguments, it was proved that communicative culture is a manifestation of a person's general culture, and more specifically, his professional culture. The communicative culture of future specialists in agricultural specialties is a necessary condition for the effective implementation of their professional activities. Elements of students' communicative culture include: the presence of an attitude towards the realization of one's own abilities in the educational process; degree of readiness to cooperate with colleagues; degree of readiness to cooperate with the public; linguistic culture. It is proved that the formation of the communicative culture of future specialists is one of the leading tasks of modern science and is worth being studied in the context of interpersonal interaction, communication culture and individual behavior.

Key words: culture, communicative culture, sociocultural experience, professional communication, educational process, self-development, self-determination.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства постають нові проблеми та підходи вивчення іноземної мови майбутніми фахівцями, зокрема, студентами аграрних закладів вищої освіти. Опанування іноземної мови спонукає до вивчення культури країни, мова якої вивчається.

Важливе місце в професійній освіті належить саме комунікативній культурі. Комунікативна культура майбутнього фахівця є цілісним, динамічним особистісним утворенням, що забезпечує його адаптацію та самореалізацію в сучасному суспільстві.

Погоджуємося з науковцями, які, обґрунтовуючи актуальність дослідження проблеми розвитку комунікативної культури студентів, називають, з-поміж інших такі суперечності: між потребами суспільства у фахівцеві, що володіє досить високим рівнем комунікативної культури та обмеженими можливостями практики викладання іноземної мови; між фактичним рівнем знань студентів щодо комунікативної культури і збільшеними вимогами до них; між потребою у встановленні міжнародних контактів на високопрофесійному рівні та невідповідністю фахівців в даному напрямку [21].

Нагальна потреба у формуванні висококультурного фахівця аграрної галузі зумовлена демократичними процесами в нашій державі, які вимагають перегляду й перебудови не лише професійного, а й побутового устрою життя зі спрямованістю на прищеплення громадянам толерантного ставлення до людей інших національностей та віросповідань. У низці важливих державних документів – Конституції України, Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, Галузевому стандарті вищої освіти України тощо – акцентовано увагу на потребі реалізації полікультурної парадигми навчання. Згідно з цим підходом, кожна особистість має бути обізнаною зі світовою та національними культурами народів, мови яких опановує [9].

Оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до європейських і світових стандартів, створення умов для розвитку висококультурної особистості та творчої самореалізації кожного громадянина України є основною метою державної політики в реформуванні вищої освіти. У документах, прийнятих українським урядом (Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національна Доктрина розвитку освіти у ХХІ столітті, Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 рр. У Концепції проекту Закону України «Про Основні засади державної комунікативної політики» та ін.) наголошується на необхідності формування професійно-мобільного фахівця, конкурентоспроможного на ринку праці з високим рівнем комунікативної культури [6], що підтверджує актуальність досліджуваної проблеми.

Різні аспекти дослідження комунікативної культури знаходимо у наукових працях О. Гаврилюк, С. Знаменської, Ю. Ємельянової, О. Корніяки, О. Кравченко, Л. Петровської, Л. Савенкової, В. Тернопільської, Т. Туркот, Д. Щербини та ін. Культуру мови й особливості міжкультурної комунікації вивчали Г. Гепферт, Г. Гритчук, Я. Кім, К. Крамш, Д. Ларсен–Фріман, В. Манакін,

Н. Сіваєва, О. Тейлор, Л. Темченко, С. Тер-Мінасова, Н. Чаграк, С. Шехавцова, У. Шмідт, О. Яшенкова та ін.

Дослідженню проблеми професійної підготовки студентів аграрних закладів вищої освіти останнім часом приділено належну увагу, зокрема в студіях Н. Зуєнко, Н. Костриці, Р. Кравця [8], О. Кунашенко, І. Ляшенко [11], Ю. Ніколаєнко [16], О. Резунової [19], С. Штангей та ін. Однак, проблемі формування іншомовної комунікативної культури у студентів аграрних ЗВО приділено недостатньо уваги.

Особливо важливою вважаємо цю проблему в умовах євроінтеграції й підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі до професійного саморозвитку [3; 23; 24].

Варто зазначити, що культурні цінності сприймаються через особистість, виховний і комунікативний процеси та їх взаємозв'язок. В умовах організованої соціокультурної взаємодії ми можемо говорити про формування особистості і її культури. Це соціально–педагогічний процес психологічної підготовки міжособистісної взаємодії і соціальної комунікації.

Тому, найважливішими завданнями є:

- 1) формування світоглядних комунікативних орієнтацій за допомогою теоретичної діяльності, з метою створення «позиції» особистості, що дозволяє самостійно взаємодіяти з навколишнім світом;
- 2) створення соціокультурного середовища і численних видів культурної діяльності та творчої самореалізації.

Особливу увагу на взаємозв'язок культури та освіти в полікультурному середовищі вищого навчального закладу звертає І. Соколова. Цей взаємозв'язок, на думку педагога, відбувається через узагальнення, збереження й відродження культурно–освітніх традицій етносу, народу, націй. погоджуємося з міркуванням І. Соколової і в контексті дослідження сутності культурологічної парадигми аграрної освіти вважаємо за доцільне окреслити сутність поняття «культура» [9, с.45–46].

Варто зазначити, що такі поняття як «комунікативна культура» і «культура» тісно взаємопов'язані та знаходяться в стані постійної взаємодії. Культура – поняття багатогранне, що дотичне до всіх сфер життєдіяльності людини. Під культурою прийнято розуміти соціально–прогресивну, творчу діяльність людства в усіх сферах буття та свідомості. За своїм внутрішнім змістом вона є процесом розвитку людини як соціального індивіда, способом його існування як суб'єкта пізнання, спілкування і діяльності, мірою його індивідуального (творчого, соціального, індивідуального, морального, естетичного і фізичного) вдосконалення.

Культура невід'ємна від людського суспільства, в якому вона зароджується і формується, де відбувається її безперервний розвиток. Водночас, саме вона визначає багато в чому характер та рівень розвитку суспільства в цілому, та конкретно взятої особистості.

У філософських енциклопедичних словниках–довідниках поняття «культура» тлумачиться, як:

- 1) історично вихідне значення – обробка і догляд за землею;
- 2) догляд, поліпшення, ушляхетнювання тілесно–душевно–духовних сил, схильностей і здібностей людини, а отже – і ступінь їх розвитку; відповідно розрізняють культуру тіла, культуру душі і духовну культуру;
- 3) сукупність способів і прийомів організації, реалізації та поступу людської життєдіяльності, способів людського буття;
- 4) сукупність матеріальних та духовних надбань на певному історичному рівні розвитку суспільства і людини, що втілені в результатах продуктивної діяльності;
- 5) локалізоване у просторі та часі соціально–історичне утворення, що специфікується або за історичними типами, або за етнічними, континентальними чи регіональними характеристиками суспільства [1; 5; 10; 18; 22].

Відомий науковець Е. Тейлор писав: «Культура, або цивілізація, в широкому етнографічному сенсі складається в загальному зі знань, вірувань, мистецтва, моральності, законів, звичаїв і деяких інших здібностей і звичок, засвоєних людиною як членом суспільства» [21]. Культура, як соціальний інститут, визначає цінності й норми поведінки людей у конкретній системі суспільних відносин, забезпечує їхнє регулювання, стабільність суспільства і задовольняє духовні потреби, що пов'язані зі споживанням й освоєнням певних культурно–символічних кодів (цінностей, норм, звичаїв, традицій, способів життя), є способом соціалізації людини [9, с. 47–48].

Загалом, можна зробити висновок, що: продуктом та творцем культури є людина; головним джерелом культури виступає діяльність людини; культура включає в себе способи та результати діяльності людини; культура розглядається як механізм, який регламентує та регулює поведінку і діяльність людини, оскільки людина виступає її носієм і ретранслятором; культура є специфічно людським способом буття, який визначає весь спектр практичної і духовної активності людини, її можливої взаємодії з навколишнім світом і собою.

Проте, незважаючи на всю різноманітність визначень досліджуваного поняття, усі погоджуються, що суб'єктом культури є особистість, яка зберігає, поширює і творить культурні цінності. Незаперечним залишається і той факт, що система освіти є надійним каналом передачі

соціокультурного досвіду. Культура та освіта детермінують рівень розвитку суспільства й держави [9, с. 51].

Поняття «комунікативна культура» пов'язаний зі щоденною міжособистісною комунікацією. Комунікативна культура є проявом загальної культури людини, а конкретніше – її професійної культури. Одна з умов досягнення адекватного розуміння – це вимога тотального володіння комунікантами іноземною мовою, яка використовується під час спілкування. Культурний контекст є підставою для комунікації, спільного для обох співрозмовників, які здійснюють в процесі мовлення – комунікативного акту. Будь-яка комунікативна діяльність здійснюється в просторово–часовому континуумі, в певних соціальних обставинах.

Формування комунікативної культури майбутніх фахівців є одним із провідних завдань сучасної науки та досліджується в контексті міжособистісної взаємодії, культури спілкування, поведінки особистості. Аналіз психолого-педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що комунікативна культура є складовою частиною загальної культури особистості.

Варто зазначити, що до елементів комунікативної культури майбутніх фахівців можна віднести:

- 1) наявність установки на реалізацію власних здібностей в освітньому процесі;
- 2) ступінь готовності до співпраці з колегами;
- 3) ступінь готовності до співпраці з громадськістю;
- 4) мовну культуру.

Зважаючи на те, що поняття культури визначається як складний соціальний феномен, який стосується практично всіх аспектів суспільного й індивідуального життя людини, власне комунікативну культуру, за твердженням С. Безклубенко, можна розглядати в трьох аспектах: 1) як окремий випадок комунікації; 2) як системоутворювальний, інтегруючий чинник соціуму; 3) як галузевий аспект (наприклад, поряд із художньою, естетичною, інформаційною та ін.) [2].

О. Гаврилюк визначає «комунікативну культуру як складне динамічне утворення, що показує соціально зумовлений рівень розвитку особистості, її готовність до комунікативної діяльності, систему поглядів і дій, які забезпечують задоволення потреб самореалізації та спосіб досягнення цілей в спілкуванні, плідну доброзичливу взаємодію людей у різних сферах життєдіяльності. Структура комунікативної культури розглядається як комплекс із чотирьох компонентів: мотиваційного, пізнавально-операційного, емоційно-вольового та оцінного [4].

В. Панченко наголошує, що комунікативна культура особистості є однією з провідних сутнісних характеристик сучасного фахівця, одним із важливих показників рівня фахової підготовки. Комунікативна культура виражає міру засвоєння особистістю комунікативного досвіду у вигляді знань, умінь, навичок; є вищим дієвим рівнем сформованості комунікативності як особливої особистісної якості, що сприяє успішному креативному прийому, розумінню, засвоєнню, використанню й передачі інформації [17].

Показниками комунікативної культури є інтереси, потреби, установка на комунікативну діяльність; знання, що розкривають теоретичні засади комунікативної культури; комунікативні вміння та навички; нестандартність мислення в складних комунікативних ситуаціях; рефлексивність і креативність дій; самостійність дій під час виконання комунікативних завдань; емоційну сприйнятливості; оцінку та самооцінку особливостей комунікативної діяльності» [21].

Комунікативна культура забезпечує готовність особистості до життєвого самовизначення. Вона є засобом створення внутрішнього світу особистості, багатства його змісту, що відображає життєві ідеали, спрямованість особистості, культуру її життєвого самовизначення.

Отже, у фаховій підготовці студентів аграрних закладів вищої освіти важливим є комунікативний аспект. Комунікативний аспект передбачає здатність налагоджувати й підтримувати відносини з оточенням, досягнення взаєморозуміння й взаємопідтримки, що відбувається на основі принципів толерантності, поваги, розуміння прагнень та інтересів інших людей, їхніх прав, дій та мотиваційної складової. Одним з критеріїв комунікативного компоненту є комунікативна культура майбутніх фахівців, під якою розуміємо здатність спілкуватися письмово і усно з носієм іноземної мови в реальній життєвій ситуації. При цьому особлива увага надається смислової сторони мовлення, а не тільки правильності використовуваних мовних форм.

Комунікативна культура студентів аграрних ЗВО формується в процесі практичного навчання іноземною мовою на комунікативному рівні поряд з освітніми, виховними та розвиваючими цілями. До змісту навчання можна віднести наукову літературу за фахом, навчальні ситуації, цікаві завдання та ігри в межах яких відбувається формування комунікативної компетентності фахівця і розвиток комунікативної культури.

Засоби культурної комунікації реалізуються за допомогою використання нових методів, прийомів і засобів навчання і контролю у вигляді різних розмовних ситуацій, навчальних аудіовізуальних посібників та комп'ютерних програм у відповідності з конкретними цілями й змістом кожного практичного заняття. Опанування іноземної мови і розвиток іншомовної комунікативної культури здійснюється з урахуванням специфіки організації навчального процесу.

Таким чином, слід визнати, що майбутній фахівець опановує комплекс наочно–дієвих і вербально–логічних зв'язків з використанням іноземної мови. Необхідно зазначити, що власне викладач повинен достатньо добре володіти іноземною мовою в усьому багатстві її елементів та передавати свої знання студентам. Недостатнє володіння будь–яким з аспектів мови, призводить до непорозуміння або неправильного тлумачення інформації. В процесі навчання студент опановує свою майбутню професію, вивчаючи певний стиль іноземної мови.

Комунікативна культура включає певні особливості мислення: відкритість, гнучкість, нестандартність асоціативного ряду, розвиненість внутрішнього плану дій. Всі ці особливості мислення визначають вміння бачити та ставити певні завдання, тобто розвивати творчий потенціал фахівця. Саме тому важливими є необхідність у вільному володінні іноземною мовою, що передбачає наявність великого запасу слів, образність і правильність мови; точне сприйняття усного слова і точну передачу ідей співрозмовників своїми словами; вміння виокремлювати головне, стислість і точність формулювань відповідей на питання; логічність побудови і викладу висловлювання.

У формуванні комунікативної культури важливу роль відіграє встановлення емоційного контакту між комунікантами за допомогою емоційно–виразної мови. У загальному вигляді специфіка емоційної виразності мовлення виражається в підборі слів синтаксичних конструкціях, в інтонаціях, логічних наголосах, паузах, темпі і тоні мови.

Зважаючи на такий контекст, необхідно підкреслити, що комунікативна культура майбутніх фахівців аграрної галузі як система якостей, сформованих в

процесі вивчення іноземної мови включає: 1) *творче мислення* (нестандартність, гнучкість мислення); 2) *культуру мовної дії* (грамотність побудови фраз, простота і ясність викладу думок, образна виразність і чітка аргументація, адекватний ситуації спілкування тон, динаміка звучання голосу, темп, інтонація, хороша дикція); 3) *культуру налаштування на спілкування* і психоемоційної регуляції свого стану; 4) *культуру жестів і пластики рухів* (самоврядування психofізичними напругою і розслабленням, діяльна самоактивація); 5) *культуру сприйняття комунікативних дій партнера* по спілкуванню; 6) *культуру емоцій* (як вираз емоційно–оцінних суджень у спілкуванні).

Аналізуючи особливості формування іншомовної комунікативної культури майбутніх фахівців аграрної галузі безпосередньо, варто вказати, що пріоритетними завданнями вищої аграрної освіти є полікультурне виховання студентів, формування їхньої громадянської позиції, національної й гуманістичної самосвідомості, ініціативного та відповідального ставлення до майбутньої професійної діяльності [9, с. 43].

Відтак, у професійній підготовці майбутніх фахівців аграрної галузі центральною складовою змісту освіти стає культурний компонент у системі виховання особистості. Культуру розглядаємо як основу, на якій базується зміст освіти, оскільки прилучення до накопичених століттями духовних цінностей відіграє надзвичайно важливу роль у становленні полікультурної особистості майбутнього фахівця аграрної галузі. Формування такої особистості в контексті міжнародних відносин, загальнолюдських цінностей – це основна мета теорії та практики освітньої роботи, що зумовлює підготовку майбутніх фахівців аграрної галузі, які володіють полікультурною грамотністю та мають навички роботи у полікультурному середовищі. Формування у студентів здібностей впливати на співбесідників, здатності здійснювати гнучкий підхід до культурних і національних норм відбувається на основі їхнього культурного самопізнання [9, с. 54–55].

Розвиток співпраці з іноземними партнерами, участь у міжнародних бізнес–проектах, різноманітних міжнародних конференціях сприяють підвищенню практичної значущості іноземної мови в аграрних ЗВО. Крім того, в процесі євроінтеграції системи вищої освіти України актуалізується міжнародна академічна мобільність студентів аграрних закладів вищої освіти, яка надає їм можливість отримати сучасні знання та практичний досвід у закладах вищої освіти Канади, Німеччини, Польщі, США та ін.

Ми погоджуємося з поглядом дослідниці І. Ляшенко про те, що студенти, які беруть участь в інтеграційних процесах, повинні мати не лише мовну підготовку, але й володіти знаннями культури інших країн, зокрема суспільними нормами, достатніми соціокультурними фоновими знаннями, національними усвідомленнями; мати сформовану соціально важливу спрямованість особистості студента; уміти пристосовуватися до нового середовища тощо [11].

Студенти аграрних закладів вищої освіти знайомляться «лише з найбільш значущими аспектами культури, які впливають на поведінку та міжособистісну комунікацію, й набувають практичних навичок, що лежать в основі культурно детермінованої поведінки людей відмінної культури; набувають розуміння правил, якими керуються в суспільних стосунках і обмінах у цій культурі, й гнучкість у виконанні своєї ролі в суспільстві згідно з цими правилами» [20].

Осягаючи культурні реалії іншомовної країни в процесі вивчення іноземної мови, майбутні аграрії не лише долучаються до іншої культури, але й порівнюють дві культури – рідну та іншомовну, виходячи за межі культурного спрямування, долучаються до власної культури. Сприйняття елементів іншомовної культури відбувається інтенсивніше, коли здійснюється процес свідомого

порівняння іноземної та рідної мов. Лише виходячи за межі своєї культури, тобто маючи справу із іншим світоглядом, світосприйняттям, можна зрозуміти специфіку власної суспільної свідомості, можна побачити різницю або конфлікт культур. Усвідомити різницю між культурами й уникнути культурного шоку при реальному спілкуванні можна лише на основі отриманих знань і уявлень про взаємодію культур та мов.

Серед умінь і навичок міжкультурного ділового спілкування майбутніх аграріїв виокремлюють: уміння поводити себе доброзичливо, толерантно, з повагою до людської гідності й поведінкових традицій людей інших культур (розвиток поведінкової культури); уміння правильно, стисло, логічно висловлювати свої думки; уміння логічно, точно й доречно висловлюватися з огляду на традиції іншопольованих партнерів; ставити запитання; реагувати на відповіді співрозмовника тощо (розвиток комунікативної культури); уміння правильно використовувати та розуміти невербальні засоби спілкування, правильність використання інтонації, гнучкості, темпу мовлення, проявів емоцій, міміки, пантоміміки з огляду на іншопольованих партнерів (розвиток культури використання мовних засобів) [19].

Ю. Ніколаєнко у своїй науковій роботі вказує на те, що формування готовності студентів аграрних спеціальностей до професійного спілкування в іншомовному середовищі має ґрунтуватися на принципах, що відображають специфіку професійної взаємодії аграріїв у іншомовному середовищі, як–от:

- 1) принцип професійної спрямованості навчальної діяльності студентів;
- 2) принцип міжпредметних зв'язків іноземної мови зі спеціальними дисциплінами, що передбачає отримання знань зі своєї майбутньої спеціальності та оволодіння навичками іншомовного спілкування для здійснення майбутньої діяльності професійного спрямування;
- 3) принцип культурологічності, який передбачає не лише ознайомлення з іноземною культурою, але й через відповідну систему вправ – формування вмінь та навичок стандартизованої комунікативної поведінки [16, с. 97 – 99].

Професійна спрямованість являє собою провідну, інтегральну якість особистості, що виявляється у вибіркового й мотивованого ставленні до вибору професії, відповідно до її світоглядних поглядів, ідеалів. На зовнішньому рівні професійна спрямованість виявляється як соціально-психологічна установка на певний вид діяльності, прийняття її цілей і завдань на основі сформованої потреби в отриманні професійних знань, виразом чого стає прагнення до оволодіння професією. Професійна спрямованість виступає і засобом задоволення власних потреб, і засобом розвитку знань, умінь, здібностей людини. Вона є динамічним утворенням, яке змінюється відповідно до уподобань і переконань, а також поставлених завдань.

Міжпредметні зв'язки є педагогічною категорією для позначення інтеграційних відносин між об'єктами, явищами і процесами реальної дійсності, що знайшли своє відображення у змісті, формах і методах навчально-виховного процесу й виконують освітню, розвивальну та виховну функції в їхній органічній єдності у освітньому просторі ЗВО.

Різноманіття функцій міжпредметних зв'язків у процесі опанування іноземної мови показує, що сутність такого поняття не може бути визначена однозначно, адже це явище є багатомірним і не обмежується змістом, методами, формами організації освітнього процесу. Міжпредметні зв'язки у навчально-виховному процесі ЗВО звернені до особистості студента, формують діалектичне мислення, науковий світогляд, переконання, сприяючи всебічному розвитку його здібностей та потреб.

Аналізуючи третій елемент іншомовного середовища, можна сказати, що під культурологічними концепціями розуміють спосіб розгляду і пояснення культури як специфічного феномену або будь-якого культурного явища чи процесу. В основі культурологічної концепції знаходиться певна керівна ідея, конструктивний принцип вивчення артефактів культури та організації дослідницької діяльності.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що комунікативна культура зображує культурні особливості країни мова якої вивчається. Через іноземну мову формуються знання в області іноземної комунікативної культури (традиції, звичаї, специфічний культурний образ світу), а також уміння і навички їх використання в міжкультурному контексті. Професійна майстерність майбутнього фахівця або вміння використовувати набуті знання комунікативної культури у своїй професійній діяльності відіграє величезну роль в процесі розширення прямих контактів між державними інститутами, соціальними групами та окремими індивідами, що представляють різні культури та країни.

При формуванні комунікативної культури студентів аграрних спеціальностей важливе місце займають знання та уявлення комунікантів. Успішнішою є комунікативна взаємодія, при якій партнери мають максимально розширенні загальні знання. Комунікативні знання – це узагальнений досвід людства в комунікативній діяльності, відображення в свідомості людей комунікативних ситуацій в їх причинно-наслідкових зв'язках і відносинах.

Освітній процес з навчання іноземної мови як педагогічна система являє єдність безлічі взаємопов'язаних структурних і функціональних компонентів, підпорядкованих цілям виховання, освіти, навчання нового покоління. Будь-яка педагогічна система передбачає наявність структурних компонентів: мети, змісту (навчальної інформації), засобів педагогічної комунікації, методів, прийомів, засобів навчання, організаційних форм), викладача та студентів. В результаті діяльності викладача і студентів структурні компоненти вступають в складні взаємодії, утворюючи функціональні компоненти системи.

Практичний курс має свої цілі, зміст навчальної інформації, засоби педагогічної комунікації, діяльність викладача та студента. В якості мети навчання виступає розвиток іншомовної комунікативної культури студента. В процесі навчання реалізуються основи практичного володіння іноземною мовою на комунікативному рівні поряд з освітніми, виховними та розвивальними цілями.

До змісту навчання відноситься відібрана наукова література за фахом, ігрові ситуації, проблемні завдання та рольові ігри в межах яких відбувається формування комунікативної компетентності фахівця і розвиток комунікативної культури. Крім того, опанування іноземної мови і розвиток комунікативної культури здійснюється з урахуванням специфіки організації навчального процесу.

В ході суб'єкт–суб'єктної взаємодії студенти виявляють інтерес, активність і самостійність. Викладач є суб'єктом співпраці та фасилітатором діяльності студентів. Саме він створює умови для творчої діяльності студентів, надаючи їм максимум самостійності. Тому саме до особистості викладача пред'являються високі вимоги в плані його педагогічної культури, професійної компетентності, загальної культури поведінки.

Таким чином, опанування іноземної мови в освітньому просторі університету загалом дозволяє використання активних форм і методів та має такі характеристики: 1) цілісність; 2) наявність певних цілей і відповідного змісту, використання певних методів, засобів і способів навчання і контролю; 3) об'єктивний «інструмент» діагностування та виявлення комунікативних умінь і рівня пізнавальної активності в навчально–пізнавальній діяльності у вигляді підсумкових тестів і заліків; 4) ефективний засіб підвищення комунікативної компетентності та розвитку комунікативної культури за допомогою проблемно–комунікативних завдань, ігровий навчальних ситуацій, які сприяють активному запам'ятовуванню, формуванню орієнтовної основи дій розвитку самооцінки й пізнавальної активності.

Висновки. Отже, комунікативна культура – це основа загальної культури особистості, базовий компонент культури. Під комунікативною культурою варто розуміти сукупність знань, умінь і навичок в галузі засобів спілкування і законів міжособистісної взаємодії між представниками різних культур, які сприяють взаєморозумінню та ефективному вирішенню завдань спілкування.

Сучасна аграрна вища освіта стає полікультурною, етнічно різноманітною та багатомовною. Безперечно, подолання мовного бар'єру недостатньо для забезпечення ефективності спілкування між представниками різних культур. Для цього потрібно подолати бар'єр культурний. Моделювання професійного спілкування на заняттях іноземної мови пов'язане з різними видами пізнавальної або навчальної діяльності та служить способом передачі необхідної інформації, розширює кругозір, розвиває здібності студентів. Саме через іноземну мову формуються знання щодо комунікативної культури (традиції, звичаї, специфічний культурний образ світу) і вміння, навички їх використання в контексті іноземної мови. Отже, формування комунікативної культури майбутніх фахівців аграрних спеціальностей є необхідною складовою їхньої професійної підготовки для ефективної професійної діяльності.

Література

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/>
2. Безклубенко С. Аспекти морфології культури України: генезис, типологія : зб. наук. пр. / І. Юджін, С. Безклубенко, С. Волков, Є. Причепій. Київ : Ін-т культурології НАМ України, 2011. 288 с.
3. Вовк Л. П., Фрицюк В. А., Акмеологічний підхід до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього вчителя. *Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія*. ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2016. Вип. 47. С. 68–72.
4. Гаврилюк О. А. Гуманістичні засади формування комунікативної культури майбутніх вчителів. *Педагогіка вищої та середньої школи* : зб. наук. праць. 2001. Вип. 3. С. 30–36.
5. Енциклопедичний словник класичних мов. URL: chrome-extension://efaidnbnmnibpcjpcglclefindmkaj/https://shron1.chtyvo.org.ua/Zvonska_Lesia/Entsyklopedychnyi_slovyk_klasychnykh_mov.pdf?PHPSESSID=olcsoh2406b6mrm4ur92l7l2896
6. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 рр. URL : <http://old.mon.gov.ua/ua/prviddil/1312/1390288033/1414672797/>
7. Кравець Р. А. Культурологічна парадигма освіти у професійній підготовці майбутнього фахівця аграрної галузі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер. : Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2013. №. 39. С. 187–192.

8. Кравець Р.А. Структурні компоненти полікультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика: наук.–метод. журн.* Київ: Київ. ун–т ім. Бориса Грінченка, 2013. Вип. 1/2. С. 80–86.
9. Кравець Р.А. Теоретичні і методичні основи полікультурної освіти майбутніх фахівців аграрної галузі: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. Хмельницький, 2018. 541 с.
10. Літературознавчий словник–довідник. URL: https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fshron1.chtyvo.org.ua%2FHromiak_Roman%2FLiteraturoznachnyi_slovnuk-dovidnyk.pdf
11. Ляшенко І.В. Формування готовності майбутніх аграріїв до реалізації міжнародних фахових програм: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ін–т вищ. освіти АПН України. Київ, 2007. 20 с.
12. Малик В. М. Поняття іншомовної комунікативної культури й особливості її розвитку. *Інноваційна педагогіка*. 2021. № 39. С. 248 – 251.
13. Михайличенко В. Є., Полянська В. В. Роль мотивації навчально–пізнавальної діяльності у формуванні професійної спрямованості студентів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / Запоріжжя : Класич. приват. ун–т., 2011. Вип.17 (70). С. 320–327.
14. Мотивація навчальної діяльності. URL: https://pidru4niki.com/17450602/psihologiya/motivatsiya_navchalnoi_diyalnosti
15. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті Середня освіта в Україні. Нормативно–правове регулювання. Київ : Форум, 2004. С. 120–138.
16. Ніколаєнко Ю.О. Підготовка студентів аграрних спеціальностей до професійного спілкування в іншомовному середовищі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ін–т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. Київ, 2009. 260 с.
17. Панченко В. Комунікативна культура майбутнього фахівця: теоретичний аналіз. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Суми, 2014. Вип. 8. С. 49–52.
18. Публічний електронний словник української мови. URL: <http://ukrlit.org/slovnuk/%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9>
19. Резунова О.С. Формування крос–культурної компетентності майбутніх аграріїв шляхом підвищення професійної компетентності викладача вищого аграрного навчального закладу. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія „Педагогіка. Психологія. Філософія”*. Київ, 2014. Вип. 199. Ч. 1. С. 305–310.
20. Солодка А.К. Соціокультурні трансформації особистості у процесі кроскультурної взаємодії. *Теоретико–методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Київ, 2013. Вип. 17 (2). С. 303–312.
21. Станіславчук Н. І. Комунікативна культура як складова фахової підготовки майбутнього вчителя іноземних мов. *Pedagogy: Theory, Science and Practice: Collective monograph*. Yunona Publishing, New York, USA, 2020. P. 70–88.
22. Філософський енциклопедичний словник. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovnuk.pdf
23. Фрицюк В. А. Готовність до професійного саморозвитку майбутнього вчителя як важливий чинник підвищення якості підготовки фахівців у педагогічних ВНЗ. *Інженерні та освітні технології. Щоквартальний науково–практичний журнал. Тематичний випуск: «Сучасна вища освіта: реалії, проблеми, перспективи»*. Кременчук : КрНУ, 2015. Вип. 3 (11). С. 92–95.
24. Фрицюк В. А. Діагностика готовності майбутніх педагогів до професійного саморозвитку. *Наука і освіта*. 2016. №10. 189–194.

References

1. Akademichnyi tлумachnyi slovnuk ukraïnskoi movy [Academic explanatory dictionary of the Ukrainian language]. URL: <http://sum.in.ua/>
2. Bezklubenko S. Aspekty morfolohii kultury Ukrainy: henezys, typolohiia [Aspects of the morphology of the culture of Ukraine: genesis, typology] : зб. наук. пр. / І. Yudkin, S. Bezklubenko, S. Volkov, Ye. Prychepii. Kyiv: Ін–т kulturolohii NAM Ukrainy, 2011. 288 s.
3. Vovk L. P., Frytsiuk V. A. Akmeolohichni pidkhid do vyvchennia problemy profesiinoho samorozvytku maibutnoho vchytelia [Acmeological approach to the study of the problem of professional self-development of the future teacher]. *Naukovi zapysky. Seriia: Pedahohika i psykholohiia*. VДPU im. Mykhaila Kotsiubynskoho. Vinnytsia, 2016. Vyp. 47. S. 68–72.
4. Havryliuk O. A. Humanistychni zasady formuvannia komunikatyvnoi kultury maibutnikh vchyteliv [Humanistic principles of formation of communicative culture of future teachers]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly* : зб. наук. пр. 2001. Vyp. 3. S. 30–36.
5. Entsyklopedychnyi slovnuk klasychnykh mov [Encyclopedic dictionary of classical languages]. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://shron1.chtyvo.org.ua/Zvonska_Lesia/Entsyklopedychnyi_slovnuk_klasychnykh_mov.pdf?PHPSESSID=olcsoh24066mrm4ur92l7l2896
6. Kontseptsiiia rozvytku osvity Ukrainy na period 2015–2025 rr. [Concept of education development of Ukraine for the period 2015–2025]. URL : <http://old.mon.gov.ua/ua/prviddil/1312/1390288033/1414672797/>
7. Kravets R. A. Kulturolohichna paradyhma osvity u profesiinii pidhotovtsi maibutnoho fakhivtsia ahrarnoi haluzi [The cultural paradigm of education in the professional training of a future specialist in the agrarian

- industry]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Ser. :Pedahohika i psykholohiia*. Vinnytsia, 2013. №. 39. S. 187–192.
8. Kravets R.A. Strukturni komponenty polikulturnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv ahrarnoi haluzi [Structural components of multicultural competence of future specialists in the agricultural industry]. *Nepereruna profesina osvita: teoriia i praktyka: nauk.–metod. zhurn.* Kyiv: Kyiv. un–t im. Borysa Hrinchenka, 2013. Vyp. 1/2. S. 80–86.
 9. Kravets R.A. Teoretychni i metodychni osnovy polikulturnoi osvity maibutnikh fakhivtsiv ahrarnoi haluzi [Theoretical and methodical foundations of multicultural education of future specialists in the agricultural industry]: dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.04 / Khmelnytska humanitarno-pedahohichna akademiia. Khmelnytskyi, 2018. 541 s.
 10. Literaturoznavchyi slovnyk–dovidnyk [Literary dictionary–handbook]. URL: https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fshron1.chtyvo.org.ua%2FHromiak_Roman%2FLiteraturoznavchyi_slovnyk–dovidnyk.pdf
 11. Liashenko I.V. Formuvannia hotovnosti maibutnikh ahrariiv do realizatsii mizhnarodnykh fakhovykh prohram [Formation of readiness of future agrarians to implement international professional programs]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / In–t vyshch. osvity APN Ukrainy. Kyiv, 2007. 20 s.
 12. Malyk V. M. Poniattia inshomovnoi komunikatyvnoi kultury y osoblyvosti yii rozvytku [The concept of foreign language communicative culture and features of its development]. *Innovatsiina pedahohika*. 2021. № 39. S. 248 – 251.
 13. Mykhailychenko V. Ye., Polianska V. V. Rol motyvatsii navchalno–piznavalnoi diialnosti u formuvanni profesiinoy spriamovanosti studentiv [he role of motivation of educational and cognitive activity in the formation of professional orientation of students]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh : zb. nauk. pr. / Zaporizhzhia : Klasych. pryvat. un–t., 2011. Vyp.17 (70). S. 320–327.*
 14. Motyvatsiia navchalnoi diialnosti [Motivation of educational activity]. URL: https://pidru4niki.com/17450602/psihologiya/motivatsiya_navchalnoyi_diyalnosti
 15. Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy u KhKhI stolitti Serednia osvita v Ukraini. Normatyvno–pravove rehuliuвання [National doctrine of the development of education of Ukraine in the 21st century Secondary education in Ukraine. Normative and legal regulation]. Kyiv : Forum, 2004. S. 120–138.
 16. Nikolaienko Yu.O. Pidhotovka studentiv ahrarnykh spetsialnostei do profesiinoho spilkuвання v inshomovnomu seredovyschchi [Preparation of students of agricultural specialties for professional communication in a foreign language environment]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / In–t ped. osvity i osvity doroslykh APN Ukrainy. Kyiv, 2009. 260 s.
 17. Panchenko V. Komunikatyvna kultura maibutnoho fakhivtsia: teoretychnyi analiz [Communicative culture of the future specialist: theoretical analysis]. *Naukovyi visnyk Shkidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*. Sumy, 2014. Vyp. 8. S. 49–52.
 18. Publichnyi elektronnyi slovnyk ukrainskoi movy [Public electronic dictionary of the Ukrainian language]. URL: <http://ukrlit.org/slovnyk/> %Do%B5%Do%BD%D1%86%Do%B8%Do%BA%Do%BB%Do%BE%Do%BF%Do%B5%Do%B4%Do%B8%D1%87%Do%BD%Do%B8%Do%B9
 19. Rezunova O.S. Formuvannia kros-kulturnoi kompetentnosti maibutnikh ahrariiv shliakhom pidvyshchennia profesiinoy kompetentnosti vykladacha vyshchoho ahrarnoho navchalnoho zakladu [Formation of cross-cultural competence of future farmers by increasing the professional competence of a teacher of a higher agricultural educational institution]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Serii „Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiiia”*. Kyiv, 2014. Vyp. 199. Ch. 1. S. 305–310.
 20. Solodka A.K. Sotsiokulturni transformatsii osobystosti u protsesi kroskulturnoi vzaiemodii [Sociocultural transformations of personality in the process of cross-cultural interaction]. *Teoretyko–metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: zb. nauk. prats*. Kyiv. 2013. Vyp. 17 (2). S. 303–312.
 21. Stanislavchuk N. I. Komunikatyvna kultura yak skladova fakhovoi pidhotovky maibutnoho vchytelia inozemnykh mov [Communicative culture as a component of the professional training of the future teacher of foreign languages]. *Pedagogy:Theory, Science and Practice: Collective monograph*. Yunona Publishing, New York, USA, 2020. R. 70–88.
 22. Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary]. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskiy_entsyklopedychnyi_slovnyk.pdf
 23. Frytsiuk V. A. Hotovnist do profesiinoho samorozvytku maibutnoho vchytelia yak vazhlyvyi chynnyk pidvyshchennia yakosti pidhotovky fakhivtsiv u pedahohichnykh VNZ [Readiness for professional self-development of the future teacher as an important factor in improving the quality of specialist training in pedagogical universities]. *Inzhenerni ta osvitni tekhnologii. Shchokvartalnyi nauково–praktychnyi zhurnal. Tematychnyi vypusk: «Suchasna vyshcha osvita: realii, problemy, perspektyvy»*. Kremenchuk : KrNU, 2015. Vyp. 3 (11). S. 92–95.
 24. Frytsiuk V. A. Diagnostyka hotovnosti maibutnikh pedahohiv do profesiinoho samorozvytku [Diagnostics of future teachers' readiness for professional self-development]. *Nauka i osvita*. 2016. №10. 189–194.